

EGE BÖLGESİ VE DENİZ HUDUTLARIMIZ (*)

Dr. Hâmit Sadi SELEN
Siyasî ve İktisadî Coğrafya
Profesörü

Modern coğrafyanın esas vazifesi insanla tabiî muhit arasındaki münasebetleri araştırmak, yeryüzünü bu bakımdan incelemektir. Coğrafyayı sadece yeryüzünün tabiî unsurlarını inceleyen bir bilgi kolu adedeler, mahdut görüşlü kimselerdir. İlim ve teknikteki sür'atli ilerlemeler sayesinde insanların tabiatı kontrol edebileceği, buna göre de sosyal muhitin kendi başına incelenebileceğine inananlar da aynı şekilde büyük bir hataya düşmektedirler.

Fizikî ve beşerî coğrafya ikiliği sun'î bir ayrılıktır. Yeryüzünü tasvire insandan veya tabiattan başlamak aynı neticeyi verir. Zihin, yeryüzü gibi birçok realitelerden müteşekkil bir bütünü kavramakta güçlük çeker; tabiî ve beşerî ilimlerdeki mahiyet farkının tesiri altında da kalır. Coğrafyada tabiî muhiti ön plâna almak adettir; fakat biz şimdiye kadar alışmış olduğumuz tetkik tarzını bir tarafa bırakıp insanı ön plâna alarak yeryüzünü tasvire girişirsek dünyayı daha esaslı bir şekilde tanımak imkânını buluruz.

ÖNCE İNSAN :

Önce insan prensibine göre bir dünya nüfus haritası, dünyanın halini, geçmiş ve geleceğini hülâsa eden global bir görüş kazandırır. Bir ülkenin nüfus haritasını esas almak suretiyle siyasî ve iktisadî münasebetler hakkında geniş bilgiler elde etmekle beraber iklim, arazi ve tabiî kaynaklar hakkında da esaslı fikirler edinmiş oluruz. Fakat insanları yeryüzünde münferit varlıklar olarak değil millet ve devlet gibi meydana getirdikleri topluluklar halinde mütalâa etmemiz gerekir. Çünkü insanlar ancak bu şekilde yaratıcı bir faktördür; bir kültür muhiti meydana getirir, yeryüzüne şekil verir. Buna göre bir bölge veya dünya hakkında ilk bilgiler orada yaşayan insanların sayısına, dağılışı tarzına ve artışına daırdır. Bunlar temel bilgilerdir; yeryüzünün siyasî ve iktisadî hayatına dair izahlar bu esas bilgilere dayanır.

*) 22/9/1958 de Aydın Öğretmenler Birliğinde verilmiş bir konferansın özetidir.

İnsanlar arasında bir kara mahlukudur ve biz onu bu şekilde müta-lâa ederiz. Halbuki insanlar yalnız karalarda değil, denizlerde ve hava-larda dolaşabilmekte ve aralarındaki münasebeti bu suretle temin etmekte-dir. Bugünün insanı meskûn ve gayri meskûn yeryüzünün her köşesi ile ilgilidir. İnsan topluluğu her yerde aynı değildir. Teknoloji ve kültür seviyesi insan için bir ölçü sayılır. Millet kelimesi birçok manalar-da kullanılırsada umumiyetle manevî bağlarla bağlı bir insan topluluğu-nu ifade eder. Aynı zamanda siyasî bakımdan birleşmiş, bir devlete bağ-lanmış insan topluluğu demektir. Bu şekilde devlet ve millet sözü çok defa aynı manada kullanılır.

Bir devletin hükûmet şekli ne olursa olsun hepsinde müşterek olan unsur bunların yeryüzünde bir saha kaplaması ve o saha içindeki insan ve kaynakları idare etmesidir. Buna göre devletin tabiî ve beşerî iki un-suru vardır. Bu iki unsur arasındaki münasebetlerin incelenmesi herşey-den evvel coğrafyanın konusudur. Tabiî muhit insan gayreti ile değişti-rilir, ehlileştirilir, insanların işine yarar bir hale getirilir. Bu değişiklik aynı zamanda topluluğun sosyal yapısı üzerinde de büyük tesirler yapar.

Bir devletin kudreti sahip olduğu tabiî muhit ile beraber ziraat, sa-nayi ve ticaret faaliyeti ile ölçülür. İklim, toprak, maden ve orman gibi tabiî zenginliklerle beraber kültür seviyesi devletin iktisadî sağlamlığını ve siyasî kudretini temin eder.

Bugün şimalî Afrika'nın sulanan topraklarındaki devletleri İngiltere, Almanya ve Rusya ile kuvvet bakımından mukayese bile edemeyiz. Vak-tiyle bu yerlerdeki Kartaca ve Mısır medeniyetleri itilâ halinde iken bu-günkü İngiltere, Almanya ve Rusya'nın bulunduğu yerlerdeki medeni-yet çok geri ve siyasî bir kuvvete sahip değildi.

Şimalî Afrika'da iklim ve toprak aynı olduğu halde bu yerlerin Kar-taca ve eski Mısır durumunda olmayışı halkın ziraat ve ticaret faaliyet-lerinin nisbeten geri olmasından dolayıdır. Görülüyor ki devletlerin ta-biî kaynaklara ihtiyacı kadar bu kaynakları işleyecek bilgi ve san'ata sa-hip olması gerekmektedir.

DEVLET VE HUDUT :

Bütün devletlerde muhtelif şekilde beliren ve fakat hepsinde müş-terek olan bir vasıfta her devletin siyasî bir hududa sahip olmasıdır. Hu-dut boyları ya tabiî çizgileri, yahutta insanlar tarafından tesbit edilen her hangi bir hattı takip eder. Devletlerin bir kısmı merkezî hükûmetin zayıflaması ile vücut bulmuş siyasî bölgelerden meydana gelmiştir. Bu

devletlerin hudutları bazan ekonomik faaliyetlere uygun gelmekle beraber çok defa idare tekniği bakımından bir takım güçlükler yaratır. Siyasî hudutlar, bir iktisadî bölgeyi sun'î olarak ayırınca birçok ihtilâfların tohumu ekilmiş olur. Keza siyasî hudutlar etnik grupları parçaladığı takdirde de yine bir takım ihtilâflar ortaya çıkar.

İdeal bir siyasî hudut açıkca beliren tabiî hatları takip etmeli, etnik birliği içine almalı, aynı milletin bir kısım halkını dışarda bırakmamalı. Hasılı iktisadî ve etnik üniteleri parçalamamalı, eskidenberi yerleşmiş tarihî münasebetleri bozmamalıdır.

Tabiî muhitteki farklar dolayısıyla, hususiyle geniş ülkeli devletlerde, iktisadî faaliyetin başka başka olduğu bölgeler meydana gelir. Eğer bu ayrılıklar, her bölge diğerini tamamlayacak şekilde organize edilirse mahzur yerine kuvvet doğar. Bununla beraber çeşitlilik kuvvet verirse de farklar mesele yaratır. Eğer farklı bölgeler müşterek bir gaye ve menfaat için organize edilmezse büyük ihtilâflara yol açar. İlim adamları bölgeler arasındaki farkları incelemeli, tabiî muhit farklarını ve bölgelerin birbirini tamamlayıcı vasıflarını belirtmelidir. Çünkü ancak bu suretle millî refah ve millî birlik yolu açılmış olur.

EGE BÖLGESİ:

Devletlerin ideal vasıflarından biri, ülkesinin tabiî hudutlarla çevrili olmasıdır. Şimdi üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemizin durumuna bakalım, misal olarak Ege Bölgesini ele alalım :

Bugün Ege bölgesi ülkemizin en ehemmiyetli bir hudut boyudur. Türkiye'nin batıya açılan büyük bir kapısı da buradadır. Fakat Ege'nin serhat olması yeni bir hâdisedir, henüz zihinler buna pek alışmamıştır. Marmara ve Ege bölgesi Bizans devrinde olduğu gibi Osmanlılar devrinde de İmparatorluğun mihverini teşkil ediyordu. Bir göl ve ırmaktan farklı olmayan Marmara ve Boğazlar ile karaların gözden kaybolmadığı, denizle karanın içiçe girdiği Ege Denizi bu muazzam ülke için merkezlik vazifesini ifa ediyordu.

Osmanlılar hükümdarlarını tavsif ederken «Hakanülberreyın velbahreyın» İki karanın yani Anadolu ile Rumeli'nin ve iki denizin yani Karadenizle Akdenizin hakani adını veriyorlardı. Binlerce sene bir ülke birliğine merkez olan Ege bölgesi İmparatorluk parçalanırken hudut boyu oldu. Bugünkü siyasî hudutlarımızın bir kısmı Egeden geçirildi. Ege Denizi tabiî bir hudut olarak ele alındığı takdirde hududun nerelerden geçmesi lâzım geldiğini burada izah edecek değiliz. Ege denizinde tabiî hudut adaların seyrekleştiği, denizin derinleştiği yerlerden geçmesi gerekir.

Şu noktayı da kaydetmeden geçemiyeceğim, Osmanlı İmparatorluğunun yükseliş devirlerinde İzmir Sancağı = Sugla Livası Adalar Eyaletinden sayıldığı gibi Adalarla Ege kıyıları beraberce bir iktisadî bölge teşkil ediyordu. Bugün buradan geçen kıyı hudutları sadece bir iktisadî vahdeti değil aynı zamanda binlerce yıllık bir tarihî birliği parçalamış oldu. Adaları kaybettiğimiz zaman buralarda yaşayan müslüman ve Türk nüfusun sayısı epeyi bir yekûna baliğ oluyordu. Adalardaki müslüman ve Türk nüfusa hayat hakkı tanınmadığından kısa bir zamanda mevcudiyetine nihayet verilmiş, buna mukabil adaların durmadan artan rum nüfusu karşı sahillere yayılmaya ve yerleşmeğe başlamışlardı. Ancak istiklâl harbi sonunda bu göç hareketine nihayet verilebilmiştir.

DENİZ HUDUTLARIMIZ :

İstiklâl harbi esnasında üstün bir deniz kuvvetine sahip olamadığımızdan Büyük Zaferden sonra elde ettiğimiz deniz hududunun tamamlanacak bazı meseleleri kalmıştır. Bilindiği gibi, sahilden üç mil ¹ mesafeye kadar olan deniz karadan sayılır. Devletler kendi kıyılarını yalayan bu deniz sahası üzerinde egemenliğe sahiptir.

Egede komşu adaların karasuları bizim karasularımızla birleştiğinden bugünkü deniz hudutlarımız birçok yerlerde karşılıklı karaların ortasından geçmektedir. Muahedelerde adı geçen bazı adalarda karasularımız içinde bulunduğu halde ülkemiz dışında kalmaktadır. Bu durum şüphesiz bir çok ihtilâflar doğurmakta ve tabii hudut vasfını zedelemektedir.

Fakat burada halli bize ait pek mühim iki mesele var. Biri, aynı evsafı, hattâ daha üstün değerde olan kıyılarımızın karşı kıyılar gibi meskûn ve kalabalık olmasını temin etmek. Diğeri de kıyı boyunca uzanan 200 den az derin yerlerden (= Şelf veya Kıt'a sahanlığından) faydalanmak. Bu aynı zamanda denizciliğin ilerlemesine yol açacaktır. Japonya için nüfus dağılışı haritası yapan bir kısım ilim adamları, deniz mahsulleri bakımından çok verimli olan bu sahaları da hesaba katmışlar, karadan saymışlardır.

NÜFUS DAĞILIŞI HARİTASI ÜZERİNDE :

Şimdi bir nüfus dağılışı haritası üzerinde Ege bölgesini inceleyelim: Aşağı yukarı 60 bin kilometrekare büyüklüğünde ve 2,5 milyondan fazla nüfusu olan Ege bölgesinde nüfusun 1 milyona yakın bir kısmı

¹. Bugün bu mesafeyi 6 veya 12 mile çıkarmak hususunda Milletlerarası bir anlaşmaya doğru gidilmektedir.

(% 37) şehir ve kasabalarda oturur. Köylü nüfus kesafeti ortalama (30) etrafındadır. Umum nüfus kesafeti ise (43) dır. Nüfusun çoğu büyük çukur ovalarda (Bakırçayı, Gediz, Küçük ve Büyük Menderes vadilerinde) toplanmış olup, arada yükselen dağlık yerlerde ve yalı boylarında nüfus seyrek. Buna mukabil deniz hudutlarımızın hemen ötesindeki Ege adalarında kesafet iki misline yakın olup daha ziyade kıyı boylarında toplanmıştır.

Bilindiği gibi ülkemizde hızlı bir nüfus artışı vardır. İstiklâl Harbindenberi Türkiye nüfusuna iki Yunanistan nüfusu katılmıştır. Artan nüfus yeni topraklar aramakta, yükseklerle doğru tırmanmaktadır. Halbuki daha ziyade orman ve çalılıklarla örtülü olan yüksek sahalardan toprak kazanmak verimli bir hareket sayılmamaktadır. Buna mukabil kıyı boylarındaki kesafeti arttırmak millî varlığımız için bir zarurettir.

NÜFUS İÇ OVALARDA TOPLANMIŞTIR :

Misal olarak Küçük Menderes havzasını ve Aydın kazasını ele alalım :

Kazalar	Mesaha (Km ²)	Nüfus (bin)	Kesafet
Ödemiş	1278	94	74
Kiraz	502	26	51
Bayındır	523	35	52
Tire	999	53	52
Aydın	750	90	120

Kaza mesahalarında dağlık yerler hariç tutulmamıştır. Dağlık yerlerdeki kesafeti 20 den az olarak kabul etmeli. Çünkü Bozdağda olduğu gibi yerleşme hududunun üstüne çıkan yerlerde vardır ki, buralar sadece yayla olarak kullanılır.

KIYI BOYLARINDA NÜFUS SEYREKTİR :

Ege bölgesinde dikkati çeken bir noktada kıyı boylarının seyrek nüfuslu oluşudur. Kıyılarıdaki birçok kazalarda kesafet 20 yi bulmaz. Mesele :

Kazalar	Mesaha (Km ²)	Nüfus (bin)	Kesafet
Dikili	912	15.7	16
Karaburun	363	7.0	19
Çeşme	758	10.5	13
Seferihisar	509	9.2	14
Datça	476	5.5	12
Marmaris	922	10.6	11

Denizcilik ve balıkçılık faaliyetinin azlığı ve Ege adalarının siyasi hudutlarımızın dışında kalması bir sebep olarak gösterilebilir. Fakat Edremit Körfezi ile Bodrum civarı istisna teşkil eder.

KIYI YERLEŞMELERİ :

Kıyıların iskanı nasıl olur? Kıyılarda nasıl yaşanır? Bu ayrıca bir inceleme konusudur. Kıyıların insanlar için çok verimli bir yaşama sahası olduğuna dair yalnız dünyadan ve komşularımızdan değil, memleketimizden de birçok örnekler gösterebiliriz. Bugün birçok devletlerin karasularının hududunu genişletmek için ne büyük mücadelelere giriştiklerini görmekteyiz. Ege kıyılarının Anadolu tarafının deniz mahsulleri bakımından ne kadar üstün bir vasıfta olduğunu ilmî araştırmalar ortaya koymaktadır.

Ülkemizin bazı kıyılarında nüfus dolup taşarken Ege kıyılarında nüfusun seyrekliğini muhafaza etmesi, Ege kıyılarındaki şehir ve kasabalarda nüfus artışının nisbeten tedrici bir şekilde oluşu bugün üzerinde duracağımız en hayati bir meseledir.